
Választási kampányfeliratok Pompeiiben

Nótari Tamás*

1. A *dipinti* főbb jellemzői

A választási feliratok (*dipinti*) ekként készültek:¹ a *dealbator* (szó szerint „fehérre festő”) lealapozta a falfelületet, majd a *scriba* (írnok) felfestette a szöveget. (Olykor ugyanaz a *dealbator* és *scriba* készítette az egymással rivalizáló jelöltek „plakátjait” is.) Egy átlagos felirat a jelölt és az ajánló(k) nevét, a pályázó által elérni kívánt tisztséget, a szavazásra vonatkozó felhívást, illetve ajánlást tartalmazta, és esetleg a jelölt kiválóságára (*dignus, vir bonus* stb.) vonatkozó klisészerű utalást.² A *dipinti* a mai plakát-standardhoz közelített: a jelöltek nevének betűi olykor a 60 cm-es magasságot is elérték, ám nem egy felirat betűmérete 20 cm körüli.³ A *dipinti* bő fele a Vezúv kitörésének évéből, i. sz. 79-ből származik, vagyis Pompeii utolsó nagy választási küzdelmét dokumentálja – ezek az ún. *tituli recentiores*. Ugyanakkor számos felirat a köztársaság utolsó századában keletkezett – az ún. *programmata antiqua*.⁴

Bizonyos esetekben maga a felirat tájékoztat az annak készítésében résztvevőkről. Így például okáért a *scribák* közül így név szerint ismerjük Florillust, Papiliót, Hinnulust, Porcellust, Luciust egy-egy, valamint Infantiót két „plakátról”.⁵ A Paquius Proculust *duumvirek* ajánló feliraton az írnok (Ossius) neve mellett olvashatjuk a falat fehérre festő mesterember (*dealbator Onesimus*) nevét is; s egy másik feliratról megtudhatjuk, hogy a *dealbator* Victornak, segédjét („*adstante*”,

* Az MTA doktora, egyetemi tanár, Sapientia EMTE, Kolozsvári Kar

¹ Az itt idézett *dipinti* a *Corpus Inscriptionum Latinarum* IV. kötetében kerültek kiadásra (Berlin, 1871.), tehát az egyes feliratok előtti számok a CIL IV.-re utalnak.

² Németh György: Választások a köztársaságkori Rómában, in: Németh György – Nótari Tamás: *Hogyan nyerjük meg a választásokat? Quintus Tullius Cicero: A hivatalra pályázók kis kézikönyve*, Lectum Kiadó, Szeged, 2014, 143. o. sk.; Nótari Tamás: *Tényálláskezelés és szónoki taktika Cicero védőbeszédeiben*, Lectum Kiadó, Szeged, 2010. 77. o. skk.; Nótari Tamás: *Római jog*, Lectum Kiadó, Szeged, 2014, 51. o. skk.

³ Weeber, Karl-Wilhelm: *Wahlkampf im alten Rom*, Düsseldorf, Patmos, 2007, 11. o.

⁴ Weeber: i.m.12. o.

⁵ 803. M Cerrinium aed(ilem) ovf scr(ibit) Florillus; 7418. L Popidium Secundum aed(ilem) ovf Lollius Synhodus cliens rog(at) scr(ibit) Papilio; 9851. Q Postum(ium) M Cerrinium aed(iles) ovf Euxinus rog(at) nec sine Iusto scr(ibit) Hinnulus; 9925. Q Postumium Proculum aed(ilem) drp ovf scr(ibit) Porcellus; 7535. Lucius pinxit; 709. Popidium Secundum aed(ilem) ovf dignus est scr(ibit) Inf(antio); 7343. (Popidio Rufo feliciter dign)us est omnibus Pompeianis feliciter scripsit Inf(antio).

vagyis „*aki mellette állt*”) Vesbinusnak hívták.⁶ A *duumvir* tisztségére pályázó Lucius Staius Receptust szomszédja, Aemilius Celer ajánlotta a többi szomszéd figyelmébe, s a „plakátot” is maga festette – vagy a jelölt állhatott közel hozzá, vagy munkájára lehetett igen büszke, mert arra, aki a feliratot letörli, illetve tönkreteszi, az átokformulák bevett kifejezésével betegséget kíván („*qui deles aegrotet*”).⁷

A választási feliratok (*dipinti*) száma 2800. Ezek – hozzávetőleges százalékos arányokkal számolva – 72%-a nem tartalmaz ajánlót (*rogator*). A fennmaradó 28%-ot nézve a következő kép bontakozik ki: 5% *collegium*októl vagy foglalkozási ágak képviselőitől származik, illetve ezeket nevezi meg ajánlóként; 21% név szerint említi ajánlókat (*rogatores*, vagyis férfiakat); 2%-nál azonban nők jelennek meg név szerinti ajánlóként (a szóképzés szabályai szerint *rogatrices*, bár e szó a klasszikus latin *thesaurus*ában nem bukkan fel), akik szavazati joggal bíró férfi polgártársaikat buzdítják a választható férfi jelölt melletti voksolásra.⁸

A kampányfeliratok az alábbi három tisztségre ajánlják a jelöltek: *duumvir (iure dicundo)*, *aedilis*, *duumvir quinquennalis*. Pompeii legfőbb testülete, a száztagú városi tanács (*ordo decurionum*, *ordo sanctus*) vidéki viszonylatban a római szenátust mintázta, a tagság adott *honorarium* fejében is megszerezhető volt, ami jól mutatta a rómaiak azon alapállását, hogy az adott város / közösség vezetését azok lássák el, akik egyfelől vállalkozásaik, vagyonuk, beruházásaik révén a legnagyobb *contributiót* teljesítik a köz felé, másfelől pedig akiknek a fennálló rend felborulásával a legtöbb a veszténivalójuk, mivel ezektől várható el a legfelelősségteljesebb vezetés. Akik nem a *honorarium* segítségével kerültek a *decuriok* sorába, azokat a városi *populus* választotta be a testületbe. A *professio petentium*, vagyis a jelöltek – a passzív választójogot Augustus korában harmincról huszonöt évre csökkentették – listájának összeállítása után vette kezdetét a választási kampány, amely márciustól márciusig, az új hivatali év kezdetéig tartott. (Az annuitás elve, amely szerint a *magistratus* egy évig töltheti be hivatalát, a helyi tisztségek szintjén is érvényesült, akárcsak a kollegialitás, valamint az *intercessio* elve, hatalommegosztás nem lévén megakadályozva a túlzott hatalomkoncentrációt.)

A városi hierarchia is a birodalmi igazgatás rendjét mintázta. A *duumviri (dioviri) iure dicundo* irányították a jogszolgáltatást a magánjogi perekben, elnököltek a városi szenátusban, és gondoskodtak az ott született (az ő hivatali évük szerint datálódó) határozatok végrehajtásáról, valamint *intercessiót* gyakorolhattak egymás és az alacsonyabb rangú *magistratusok* intézkedéseivel szemben – vagyis hatáskörük helyi szinten a *consulok* és a *praetorok* jogkörét fedte. A városi *aedilisek (aediles viis aedibus sacris publicis procurandis)* az utakat, a vallási és középületeket, a vásárokat és a gabonaellátást felügyelték, valamint a *ludi*

⁶ 222. Paquium Proculum IIvir(um) virum b(onum) d(ignum) r(ei) p(ublicae) ovf A Vettium (Caprasi)um Felicem IIvir(um) v(irum) b(onum) d(ignum) r(ei) p(ublicae) ovf digni sunt Q Marium (Rufum) M Lepidum Sabinum aediles v(iis) a(edibus) s(acris) p(ublicis) p(rocurandis) digni sunt s(crip) sit (Os?)sius dealbatore Onesimo; 1190. ...scripsit Secundus dealbante Victore adstante Vesbino.

⁷ 3775. L Statium Receptum IIvir(um) i(ure) d(icundo) ovf vicini dig(nus est) scr(ibat) Aemilius Celer vic(inus) invidiose qui deles aegrotet.

⁸ Weeber: i.m. 34. o.

megrendezéséért feleltek – hatáskörük a városban nagyjából a római *aedilisek*ével volt azonos. Az ötévenként megválasztott *duumviri quinquennales* a polgárok listáját állították össze, elvégezték a polgárság vagyoni besorolását, felülvizsgálták az *ordo decurionum* tagjainak listáját, és ellátták az erkölcsfelügyeletet – tehát helyi *censorok*ként működtek.

2. Az ajánlók

A kampány során szerephez jutottak a pályázó szomszédjai (*vicini*), akik ajánlásokat fogalmaztak meg a jelölt mellett. E véleménynyilvánítás jelentősége nyilván abban állt, hogy azok, akik mindennapos kapcsolatban álltak a pályázóval, vagyis bőven volt alkalmuk megtapasztalni viselkedését, emberi kvalitásait a hétköznapiakban, kedvező összképet alakítottak ki róla. A legegyszerűbb „plakátok” itt pusztán a támogatás tényét rögzítik a *rogant* igével, illetve az *ovf (orant vos faciatis)* rövidítéssel, így például az *aedilisi* tisztségre pályázó Vatia, Lucius Ceius, Casellinus és Gavius esetében.⁹ Előfordul a szövegekben a pozitív minősítés is, nevezetesen a *derék polgár (civis bonus)*,¹⁰ valamint a *drp (dignus rei publicae)*, vagyis a *méltó a közügyek intézésére / politikai tisztségre*¹¹ fordulat, illetve a támogatás határozott voltára való utalás (*cupidi*), mint a *duumviré* választandó Publius Paquius Proculus¹² esetében. A szomszédokon kívül értelemszerűen a *patronus*uktól társadalmi függőségben lévő *cliensek*¹³ és egykori rabszolgák (*libertini*, szabadosok) is igyekeztek a hivatalra pályázó mellett kampányolni.¹⁴

Olykor a választási körzet egésze nevében fogalmazódik meg a szöveg, így például a Porta Saliniensis és a Porta Campaniensis körzetének lakosai esetében, akik Marcus Cerriniust, illetve Marcus Epidius Sabinust¹⁵ támogatják, valamint a Porta Urbanensis körzetének lakosai Lucius Amplianust támogatandó hangsúlyozzák, hogy a jelölt *derék férfiú (vir bonus)* és *méltó a tisztségre (rei publicae dignus)*.¹⁶ Érdekes a szomszédok ajánlásainak földrajzi eloszlása is: Vatia és Ceius ajánlásai lakhelyük közvetlen közelében is nagy számban olvashatók, ezzel szemben Lollius Fuscus és Popidius Ampliatus szomszédjai csak a távolabbi kerületekben ajánlják a jelöltet – eszerint az utóbbi két pályázó nem ápolhatott

⁹ 443. Vatiam aed(ilem) vicini; 7195. L Ceium aed(ilem) vicini rogant; 3666. Casellinum aed(ilem) vicini rogant; 3460. Gavium aed(ilem) ovf vicini rogant.

¹⁰ 7925. Polybium aed(ilem) vicini civem bonum fac(iunt).

¹¹ 7927. Trebium et Gavium aed(iles) d(ignos) r(ei) p(ublicae) ovf vicini; 193. (Hyp?)saeum quinq(uennalem) d(ignum) r(ei) p(ublicae) vicini volunt.

¹² 7197. P Paquium Proculum (du)umvirum i(ure) d(icundo) vicini cupidi faciunt.

¹³ 7279. C Iulium Polybium aed(ilem) ovf Placidus cliens rog(at); 7685. Holconium Priscum d(uumvirum) i(ure) d(icundo) ovf Polites cliens; L Ceium Secundum rogant clientes. 7490

¹⁴ 7542. L Ceium Secundum aed(ilem) Ampliatus r(ogat) verecund(issimum cum) libertis Ampliatus; 1041. L Popidium Secundum aed(ilem) Dionysius l(ibertus) rog(at); 117. Cuspium Pansam aed(ilem) Fabius Eupor princeps libeninorum.

¹⁵ 128. M Cerrinium aed(ilem) Salinienses rog(ant); 470. M Epidium Sabinum aed(ilem) Campanienses rog(ant).

¹⁶ 7706 L Popinium L(uci) f(ilium) Ampliatum v(irum) b(onum) aed(ilem) d(ignum) r(ei) p(ublicae) ovf Urbanenses rogamus.

igazán jó viszonyt szomszédjaival, s tarthatott attól, hogy a közelben elhelyezett feliratok ellenkampányt, a szomszédok részéről dehonesztáló falfirkákat eredményezhettek.¹⁷

Az egyes foglalkozási ágak, szakmák képviselői olykor egyesületekbe (*collegium*) tömörülhettek. Jól tudjuk Marcellus regulaszerű mondatából, hogy a *collegium* megalapításához és működéséhez legalább három tagra volt szükség, vagyis: *tres faciunt collegium*.¹⁸ Tehát e *collegium*ok önkéntes alapon szerveződtek, vagyis az adott szakma műveléséhez nem szükségeltetett kötelező *collegiumi* tagság, s így az egyesület a szakma összes művelőjének érdekképviselőjét sem láthatta el. A választási kampányban viszont erőteljesen megjelennek a foglalkozási ágak, méghozzá kétféleképpen. Az egyik lehetőség: az ajánló neve mellett szerepel a foglalkozása is – alighanem szakmája város-, vagy legalábbis kerületszerte ismert képviselőjéről lehetett ilyenkor szó, hiszen másként nevének foglalkozásával együttes említése súlytalan maradt volna –, ilyen például Felix gyümölcskereskedő (*pomarius*)¹⁹ és Felicio farkasbab-árus²⁰ (*lupinarius, lupinipolus*)²¹ „plakátja”. A másik esetben a szakma megnevezése szerepelt a feliraton, így pl. a Cerriniust támogató *pomarii* (*gyümölcskereskedők/gyümölcsárosok*)²² – ám a latinban nem lévén határozott és határozatlan névelő, nem tudhatjuk, hogy Cerriniust „gyümölcskereskedők támogatják”, vagy „a gyümölcskereskedők támogatják”, ami korántsem árnyalatnyi különbség. Tény azonban, hogy amennyiben egy szakma teljessége kívánt – akár ténylegesen, akár a „plakát” megrendelője szerint (hiszen nem lévén szakmai érdekképviselő, a teljeskörű felmérés lehetetlen volt) – a jelölt mögé állni, akkor az *universi* kitétel is megjelenik a feliraton, így például a Caius Cuspinus Pansát támogató összes ökörhajcsár (*muliones universi*).²³

Milyen szakmák, illetve mely szakmák képviselői nyilvánultak meg a „plakátokon” a kampány során? A gyümölcskereskedőkről (akik Marcus Holonius Priscust hol *aedilis*nek,²⁴ hol *universi pomariként duumvirek*²⁵ akarták megválasztatni) és az öszvérhajcsárokról²⁶ már volt szó. Hallatták azonban a hangjukat a kenőcsárosok (*unguentarii*),²⁷ a földművesek (*agricolae*),²⁸ a vincellérek (*vindemitores*),²⁹ a tyukászok (*gallinarii*),³⁰ a zsákhordók (*saccarii*),³¹ a

¹⁷ Weeber: i.m. 18. o. sk.

¹⁸ Marcellus D. 50, 16, 85.

¹⁹ 7261. Duos fra(tres). Felix pomar(ius) rog(at).

²⁰ A *lupinum* már az ókorban is kedvelt csemege volt, rendszerint az utcán árulták, tehát a *lupinarius* ajánlása olyasféle volt, mintha ma a tökmagárus bízta volna a járókelőket.

²¹ 3483. L C S IIvir(um) Felicio lupinarius rog(at). 3423; Porculum aed(ilem) Felicio lupinipolus rog(at).

²² 149. M Cerrinium pomari(i) rog(at).

²³ 97. C Cuspinum Pansam aed(ilem) muliones universi.

²⁴ 206. M Holonium Priscum aed(ilem) pomari(i) rog(at).

²⁵ 202. M Holonium Priscum IIvir(um) i(ure) d(icundo) pomari(i) universi cum Helvio Vestale rog(at).

²⁶ 113. C Iulium Polybium IIvir(um) muliones rog(at).

²⁷ 601. Nerum aed(ilem) ovf unguentari(i) facite rog(at).

²⁸ 490. M Casellium Marcellum aed(ilem) agricolae rog(at).

²⁹ 6672. Casellium vindemitores aed(ilem) rog(at).

³⁰ 241. Cn Helvium aed(ilem) Hermes Colo cum gallinariis rog(at).

³¹ 274. M Cerrinium Vatiam aed(ilem) saccari(i) rog(at); 497. Vettium aed(ilem) saccari(i) rog(at).

ványolók / ruhatisztítók (*fullones*), méghozzá név szerint és mint *universi* is,³² a gyékényszövőök (*tegetarii*),³³ a filckészítők (*quactilarii*),³⁴ a kelmefestők (*infectores*),³⁵ az ácsok (*lignarii*),³⁶ a borbélyok (*tonsores*),³⁷ a pécek (*clibanarii*),³⁸ a molnárok (*pistores*), karöltve a jelölt szomszédjaival,³⁹ a halászok (*piscicapi*)⁴⁰ és a konyhai személyzet tagjai (*culinarii*)⁴¹ is. Kifejezetten szellemes a színházi jegyszedő (*dissignator*), Sabinus felirata, aki nemcsak ajánlásával, de tapssal is támogatja Marcus Epidius Sabinus *duumviré* választását.⁴² Poebus, a boltos vásárlóival együtt – a bolt igazi agóra lehetett – kampányol két *duumvir*-jelölt mellett.⁴³ Kifejezetten a kocsmárosokat (*caupones*) szólítja fel az ajánló – vajon egy vendéglátós vagy egy lelkes törzsvendég? – Sallustius Capito *aedilisszé* választására.⁴⁴ A kocsmák kétségkívül szintén a politikai véleményformálás színterei voltak, hiszen a kocsmáros (*copo / caupo*) Sabinus szintén egy, a közügyek ellátására méltó *aedilis*-jelölt mellett foglal állást.⁴⁵

Bizonyos, a kampányban „plakátjaikkal” részt vevő ajánlók esetében nem is annyira foglalkozásuk, hanem az abból fakadó társadalmi állás lehetett mérvadó, hiszen az előbbi felsorolás csupán kisembereket, kétkezi munkásokat tartalmazott. Más esetekben nem a foglalkozás, hanem valamely egyéb tevékenység vagy vallás kapcsolhatta őket együvé. Néhány ajánló ezek közül: egy jeles sportoló (Pyramus Calvos olimpiai bajnok⁴⁶), pap (Amandus),⁴⁷ csoportként Isis papjai (vagy hívei?),⁴⁸ Venus templomának szolgálói,⁴⁹ egy adott amfiteátrum nézőközönsége / törzsközönsége,⁵⁰ városi tanácsstag⁵¹ és bíró.⁵²

Figyelmet érdemelnek a tanárok / tanítók ajánlásait tartalmazó feliratok: nem magukban, hanem tanítványaik nevében is szólva lépnek fel az adott jelölt

³² 3478. L Ceium (Secund)um IIVirum i(ure) d(icundo) Primus fullo ro(gat); 7164. Holconium Priscum IIVir(um) fullones universi ro(gant).

³³ 7473. Lolium aed(ilem) ovf tegetari(i) (rogant).

³⁴ 7809. Herennium et Suetium aed(iles) quactilari(i) ro(gant). d(igni) r(ei) p(ublicae).

³⁵ 7812. Calventium IIVir(um) i(ure) d(icundo) infectores ro(gant).

³⁶ 951. C Holconium IIVir(um) i(ure) d(icundo) lignari(i).

³⁷ 743. I(?) Trebium aed(ilem) tonsores.

³⁸ 677. Trebium aed(ilem) ovf clibanari(i) ro(gant).

³⁹ 886. C Iulium Polybium IIVir(um) ovf multum pistores ro(gant); 7273. Cn Helvium Sabinum aed(ilem) pistores ro(gant) et cupiunt cum vicinis.

⁴⁰ 826. Popidium Rufum aed(ilem) piscicapi fac(iunt).

⁴¹ 373. (Epid?)ium ... Suetium IIVir(um) ... culinari(i) ro(gant).

⁴² 6438. M Epidium Sabinum d(uumvirum) i(ure) d(icundo) ovf Sabinus dissignator cum plausu facit.

⁴³ 103. M Holconium Priscum C Gavius Rufum IIVir(os) Phoebus cum emptoribus suis ro(gat).

⁴⁴ 336. Sallustium Capitonem aed(ilem) ovf caupones facite.

⁴⁵ 1048. Q PP iuvenem aed(ilem) ovf d(ignum) r(ei) p(ublicae). Sabinus ro(gat) copo.

⁴⁶ 3674. M C M aed(ilem) Pyramus Olympionica Calvos ro(gat).

⁴⁷ 7231. Fuscum aed(ilem) Amandus sacerdos; 7900. Pansam aed(ilem) Amandus sacerdos ro(gat).

⁴⁸ 787. Cn Helvium Sabinum aed(ilem) Isiaci universi ro(gant).

⁴⁹ 1146. Paquium d(uumvirum) i(ure) d(icundo) Veneri(i) ro(gant).

⁵⁰ 7585. Holconium Priscum IIVir(um) i(ure) d(icundo) spectaculi spectantes ro(gant).

⁵¹ 7576. M Epidium Sabinum IIVir(um) d(ignum) r(ei) p(ublicae) ordo sanctus facit; 7584. Sabinum IIVir(um) i(ure) d(icundo) sanctus ordo consensu populi facit; 7579. M Epidium Sabinum IIVir(um) i(ure) d(icundo) ovf dignissimum iuvene(m) sanctus ordo facit Clementi sancto iudici fel(iciter).

⁵² 1059. M Epidium Sabinum IIVir(um) iur(e) dic(undo) ovf dignum iuvenem Suedius Clemens sancrissimus iudex facit vicinis ro(gantibus).

mellett.⁵³ Eldönthetetlen marad, hogy a véletlen, a tudatlan plakátmázoló, vagy pedig a jelöltet (vagy épp akár a tanár / iskolát / tanulóit) lejárató ellenkampány műve-e a két feliratban⁵⁴ is felbukkanó hiba: a tanárok nem *ablativusban* „*cum discentibus*”, hanem *accusativusban* „*cum discentes*” (vagyis kb. „díjájjaikkal[!] együtt”) kéri a jelöltet támogatni.

Róma mint birodalom egyértelműen férfijogú társadalom volt, a nőket sem aktív, sem passzív választójog nem illette meg. Érdekes jelenség ugyanakkor, hogy 52 „kampányplakáton” női neve(ke)t olvashatunk, akik ajánlásaikkal támogatják és ajánlják a választási küzdelemben részt vevő jelölteket szavazati joggal bíró férfi polgártársaik figyelmébe.

A nők ajánlásai nem sokban különböznek a férfiak nevéhez köthetőktől, ugyanúgy a jelölt és az ajánló nevét, a tisztséget, a szavazásra vonatkozó felhívást, illetve ajánlást tartalmazzák, és esetleg a jelölt kiválóságára (*dignus, vir bonus* stb.) vonatkozó klisészerű utalást.⁵⁵ Érdekes módon azon esetekben, amikor az adott nő nem egyedül szerepel ajánlóként a feliraton, hanem vagy egy férfinév (például „*Epidia nec sine Cosmo*”),⁵⁶ vagy a szomszédok és rokonok⁵⁷ társaságában, akkor a nő neve szerepel első helyen. (Hasonlóképp Sutoria Primigenia ajánlásában, amely külön kitélet is tartalmaz a politikailag alighanem inaktív Astylus felé „*Astylos, alszol!*” (*Astyle, dormis!*) formában.⁵⁸ Bár erre ellenpélda is akad, vagyis olykor a férfi (férj) neve áll első helyen: Aulus Trebius Valens *aedilisi* jelöltségét Cerialis Acratopinon és Cassia is támogatja.⁵⁹ (Eldönthetetlen, hogy az ajánlást komolyan lehet-e venni, hiszen a férj neve, Acratopinon beszélő név, a rómaiak szemében szalonképtelen szokásnak hódol, vegyítés nélküli, vagyis „színbort ivó”). A személyes kötődés egy esetben derül ki az ajánlásból: Lucius Popidius Secundus *aedilisszé* választását nagyanyja – alighanem a város egyik tekintélyes matrónája –, Taedia Secunda is lelkesen (*cupiens*) támogatja.⁶⁰

A foglalkozási ágak is megjelennek a női ajánlóknál. Statia és Petronia, két pékné⁶¹ Marcus Caselliust és Lucius Albuciuat ajánlotta *aedilisnek*,⁶² hozzátevé:

⁵³ 694. Capellam d(uum)v(irum) i(ure) d(icundo) ovf Verna cum discent(ibus) rogat.

⁵⁴ 275. C Cuspium Pansam aed(ilem) d(ignum) r(ei) p(ublicae) ovf Saturninus cum discentes suos rog(at); 698. Sabinum et Rufum aed(iles) d(ignos) r(ei) p(ublicae) Valentinus cum discentes suos rog(at).

⁵⁵ 368. M Cerrinium aed(ilem) Pollia rog; 457. Fuscum aed(ilem) Ipbigenia facit; 7749. Popidium Secundum aed(ilem) Pherusa rog(at); 9860. Trebium et Gavium aed(iles) ovf Siccia rog(at); 7189. C Iulium IIVir(um) Fabia rog(at) ovf dignus est; 343. Casellium aed(ilem) rog(at) Secunde Ozomene ubiq(ue); 7288. Veientonem aed(ilem) Ascla rog(at); 7291. Vibium Severum IIVir(um) i(ure) d(icundo) ovf Ascla rog(at); 7295. C CS M IIVir(um) Ascla rog(at).

⁵⁶ 6610. M Samellium Modestum aed(ilem) Epidia nec sine Cosmo (?) rogat; 1083. Cn Helvium Sabinum aed(ilem) ovf L Ceium Secundum IIVir(um) ovf Recepta nec sine Thalamo.

⁵⁷ 1053. Polybium IIVir(um) Lollia cum suis; 3527. Pupium IIVir(um) i(ure) d(icundo) ovf Appuleia cum Mustio vicino et Narcissus vos roga(ant); 171. A Vettium Firmum aed(ilem) ovf dignus est Caprasia cum Nymphio rog(at) una et vicini.

⁵⁸ 7464. Ceium Secundum IIVir(um) ovf Sutoria Primigenia cum suis rog(at) Astyle dormis.

⁵⁹ 7669. A Trebium Valentem aed(ilem) Cerialis Acratopinon cum Cassia rog(at).

⁶⁰ 7469. L Popi(dium) S(ecun)dum aed(ilem) ovf Taedia Secunda cupiens avia rog(at) et fecit.

⁶¹ Németh: i.m. 145. o.

⁶² 3678. M Casellium et L Albucium aed(iles) ovf Statia et Petronia rog(ant) tales cives in colonia in perpetuo.

„Ilyen polgárok kellenek a mi közösségünk élére!” Nemcsak a kocsmárosok, a kocsmárosnék is támogattak bizonyos jelölteket, így például a vendéglátóipari egység tulajdonosnője, Asellina *duumvimek* ajánlja Ceius Secundust,⁶³ illetve Caius Lollius Fuscust,⁶⁴ s ezen utóbbi ajánláshoz a Zmyrina is csatlakozott, aki pincérlányként tevékenykedett az intézményben. Zmyrina egy másik feliraton Caius Iulius Polybiust ajánlja *aedilisnek*, és egy külön „plakáton” Cuculla is e jelöltet támogatja.⁶⁵ E két feliraton azonban – amint ez az ásatások során kiderült – röviddel felfestésük után, vagyis még a választási kampány idején fehérrel lemázolták, vagyis kitöröltek két női nevet; ennek magyarázata alighanem abban keresendő, hogy a jelölt számára kínos lehetett a lelkes honleányok igyekezete és közeli ismeretsége (vagy azoknak a szándéka, akik e két névvel akarták őt „érdemesíteni” az *aedilisi* tisztségre), mivel más feliratokból tudható: a két nő nemcsak pincérnőként, hanem a város közismert prostituáltjaként is működött.⁶⁶

3. Politikai program a feliratokon

A pályázók és „kampánystábjuk” nyilvánvaló érdeke volt a választásra jogosult szavazótábor mobilizálása. Hogyan nyilvánult meg mindez a szűkszavú választási feliratokban? A megfogalmazást tekintve értelemszerűen elsősorban az *imperativus*nak a tisztség *accusativus*ával történő összekapcsolásával (pl. *fac / facite aedilem*;⁶⁷ sőt: *fac facias*⁶⁸) és olykor a választók adott csoportjának megszólításával, ami jelenthette akár a gyümölcskereskedőket, a szomszédokat, vagy akár a labdajátékosokat.⁶⁹ Nem egy feliraton olvashatjuk a *dormire* ige adott, legtöbbször *singularis* 2. személyű (*dormis*) alakját, ami – hiszen a latin folyóírás sem, a feliratok pedig végképp nem ismerték a mondatközi és -végi írásjeleket – akár „alszol”, akár „alszol!?” jelentésben is érthető. Ekként a felirat akár általában a *cliensek*re, akár név szerint a szomszéd Loreiusra, Graphicusra vagy Proculusra is mintegy ráírvall,⁷⁰ s ezt az értelmet más feliratokon a megszólítottéhoz intézett „*surge!*”⁷¹ illetve „*vigila! / vigula!*” (*ébredj! serkenj! talpra!*) csak erősíti.⁷² Ezen

⁶³ 7873. Ceium Secundum IIv(irum) i(ure) d(icundo) Asellina rogat.

⁶⁴ 7863. C Lollium Fuscum IIvir(um) ... Asellinas rogant nec sine Zmyrina.

⁶⁵ 7864. CI P IIvir(um) i(ure) d(icundo) Zmyrina rog(at); 7841. C Iulium Polybium IIvir(um) Cuculla rog(at).

⁶⁶ Weeber: i.m. 36. o.

⁶⁷ 1068. Cuspi fac Fadum aed(ilem) d(ignum) r(ei) p(ublicae); 7636. Priscum aed(ilem) ovf Lutati fac.

⁶⁸ 1071. Modestum aed(ilem) Pansa fac facias. 1071

⁶⁹ 183. Vettium Firm um aed(ilem) dignus est pomari facite; 7819. Caprasium et Paquium vicini facite; 1147. A Vettium Firm um aed(ilem) ... pilicrepi facite.

⁷⁰ 822. M Holconium Priscum ovf Menecrates cliens B ... (?) dormis; 7517. Ampliatum aed(ilem) oro vos faciatis Lorei vicinae vis et dormis; 7650. Ampliatum aed(ilem) dignus est Graphicae dormis et cupis; 7578. Capellam d(uum)v(irum) i(ure) d(icundo) ovf Proc(ule) dorm(is).

⁷¹ 7619. Ampliatum aed(ilem) Trebi surge fac aed(ilem) Lollium Fuscum adulescentem probum; 7668. L(ollium) F(uscum) aed(ilem) cliens surge fac.

⁷² 2974. Suettium ... Maci vigila; 7703. Veientonem aed(ilem) Police vigila; 858. C Calventium Sittium IIvir(um) i(ure) d(icundo) Uboni vigula; 7649. Popidium IIvir(um) Graphice vigula; 7632. L Popidium L f(ilium) Ampliatum aed(ilem) o(ro) te fac(ias) Trebi et Soteriche et vigilate.

imperativusokhoz képest szinte már behízalgó a „cupis” (akarod) és a „scio te cupere” (tudom, hogy akarod) kifejezés mint szavazásra serkentő fordulat.⁷³

A feliratokat végignézve alig akad köztük néhány, amely érdemi „politikai programot” fogalmazott volna meg. Számtalanszor látjuk visszatérni a klisészerű „*virum bonum*” fordulatot, vagyis, hogy a jelölt „*derék polgár*”,⁷⁴ olykor ezt helyettesíti a nyomatékosabb és szintén a jelölt kiváló jellemét dicsérő „*probum*”, „*verecundum*”, „*frugi*” (kiváló, tisztességes, jóra való), illetve felsőfokú „*optimum*”, „*verecundissimum*” jelző, vagy esetleg a *makulátlan* karakterre utaló „*innocentia*” és „*innocens*”, „*utilis*”, „*sanctissimus*” és „*benemerens*” attribútum.⁷⁵ Ezek a „*bonum virum*” fordulathoz képest stílusosan mindenképp színesítik a „plakátokat”, de valós képet a jelöltek személyiségéről aligha adnak, legfeljebb arra engednek következtetni, hogy a pályázók politikai program helyett túlnyomórészt személyiségük valós vagy elhitetni vágyott integritásával kampányoltak.

A kampányból a becsmérő hang, az ellenpropaganda sem hiányozhatott. Ilyenkor azonban nem magát a jelöltet támadták, hanem az ajánlók hitelességét kezdték ki, ami természetesen minősíteni (leminősíteni) volt hivatott a pályázót is. Ennek megfelelően Vatiát Macerius és az összes álomszuszék (*dormientes*), gazember (*furunculi*) és borissza (*seribibi*, szó szerint: későig ivó / dorbézoló) támogatta;⁷⁶ alighanem szintén Vatiát ajánlhatták a köz bizalmába Colepsius és az orgyilkosok;⁷⁷ egy töredékesen fennmaradt felirat szerint pedig a szökött rabszolgáknak is megvolt a maguk jelöltje.⁷⁸

Visszatérve a „pozitív” kampányhoz: találni néhány, már-már programnak is beillő kijelentést a „plakátokon”, amelyek ily módon összegzik a választók által még befogadható, semmiképpen sem túlcizellált tartalmakat. Caius Iulius Polybius *aedilis* működése jó kenyeret ígér.⁷⁹ Lucius Sextilis, a reménybeli *duumvir* viszont már bizonyított, hiszen sokak megtapasztalhatták bőkezűségét⁸⁰ – bármit is jelentsen ez. Munatius Caesernius nagylelkűsége már jobban tetten érhető, hiszen a felirat szerint a választók az általa rendezett (fizetett) ökölvívómérkőzést

⁷³ 7694. *Alipe cupis*; 7910. *Popidium iuvenem aed(ilem) Crescens scio te cupere*.

⁷⁴ 123. *Trebiu(m) aed(ilem) v(irum) b(onum) ovf*; 174. *A Vettium Firmum aed(ilem) v(irum) b(onum) ovf Felix cupit*; 3516. *Trebiu(m) Valente(m) et Gavium Rufum viros bon(os)*.

⁷⁵ 7974. *L Ceium Secundum iuvenem optimum d(uum)v(irum) i(ure) d(icundo) ovf Sex Ceius facit*; 290. *Samillum Modestum iuvenem probum aed(ilem)*; 968. *PopidiumSecundum verecundum adulescentem aed(ilem) ovf*; 309. *Holconium Priscum verecundissimum d(ignum) r(ei) p(ublicae) aed(ilem) ovf dignissimum*; 943. *Holconium Priscum d(ignum) r(ei) p(ublicae) Iiv(irum) iuvenem frugi*; 1012. *Popidium Secundum egregium adulescentem aed(ilem) ovf*; 597. *Sueticos Certurn Ilvir(um) i(ure) d(icundo) Verum aed(ilem) Celsum collegam rog(at) Elainus dissign(ator) rog(at) quorum innocentiam probastis*; 720. *L Popidium Secundum aed(ilem) iuvenem innocuae aetatis d(ignum) r(ei) p(ublicae) ... umus cupit*; 7684. *Pansam aed(ilem) iuvenem sanctissimum d(ignum) r(ei) p(ublicae) ovf*; 3471. *C Gavium Rufum Iivir(um) ovf utilem r(ei) p(ublicae) Vesonius Primus rog(at)*; 9832. *Vatiam et Postumium d(ignos) r(ei) p(ublicae) benemerentes*.

⁷⁶ 575. *Vatiam aed(ilem) rogant Macerio dormientes universi*; 576. *Vatiam aed(ilem) furunculi rog(ant)*; 581. *M Cerrinium Vatiam aed(ilem) ovf seribibi universi rogant scr Florus cum Fructu*.

⁷⁷ 246. *M C V v(irum) b(onum) aed(ilem) ovf Colepsius rog(at) sicari o(vf.?)*.

⁷⁸ 7389. *...drapetae omnes*.

⁷⁹ 429. *C Iulium Polybium aed(ilem) ovf panem bonum fert*.

⁸⁰ 7178. *L Sextilem Iivir(um) i(ure) d(icundo) multis fecit benigne*.

(*pugiles*) láthatták.⁸¹ Bruttius Balbus, akit Genialis ajánl *duumvimek*, megkíméli – vagyis nem dézsmálja meg – a közpénzt.⁸² A választás a kölcsönös szívességek ideje is, amit a „plakátok” világosan ki is mondanak: Proculust és Loreiust Sabinus megválasztására buzdítják, aki cserében majd rájuk adja a voksát,⁸³ Popidius Secundus *aedilisi* tisztsége kapcsán hasonló felszólítás olvasható Rufinusnak címezve.⁸⁴ Nyilvánvaló tehát, hogy a jelöltek – feltehetőleg nem az *auctort* követve, bár ezt már Quintus Cicero a *Commentariolum petitionis*ban megfogalmazta tanácsként,⁸⁵ hanem a római politikai hagyomány talaján állva – óvakodtak konkrétan megfogható, illetve számonkérhető programmal a választók elé állni.

⁸¹ 9939. L Munatium Caeserninum quinq(uennalem) Nucerni (pu?)giles spectastis.

⁸² 3702. Bruttium Balbum IIvir(um) Gen(ialis) rog(at) hic aerarium conservabit.

⁸³ 635. Sabinum aed(ilem) Procule fac et ille te faciet Proculus; 7733. Cn Helvium Sabinum aed(ilem) v(irum) p(robum) Lorei fac et ille te faciet.

⁸⁴ 3409. Popidium Secundum aed(ilem) d(ignum) r(ei) p(ublicae) probissimum iuvenem ovf Rufine fave et ille te faciet.

⁸⁵ Quintus Tullius Cicero, *Commentariolum petitionis* 53. (Szövegkiadását lásd Laser, Günter: *Quintus Tullius Cicero, Commentariolum petitionis*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2001.)